

LEREN IN DE 21STE EEUW

Om het nieuwe leren vorm te geven is het nodig het concept 'school' eerst van alle franje te ontdoen. Natuurlijk leidt zo'n bezinning op wat en hoe docenten werken naar behoorlijke verschillen met de huidige situatie. Toch moeten scholen niet teveel stappen tegelijkertijd maken, maar succes afmeten aan kleine vorderingen.

De huidige samenleving vraagt in toenemende mate om sociale vaardigheden en flexibiliteit. Actuele kennis verouderd immers snel en voortdurende bijscholing is dan ook noodzakelijk. Om bij te blijven zullen we in de toekomst ons leven lang moeten blijven leren. Leerlingen moeten daar goed op worden voorbereid, vindt Wim van Vroonhoven van KPC Groep. Samen met collega Emerance Uytendaal werkt hij aan vernieuwende, activerende didactische mogelijkheden: "Waar de vorige eeuw werd geïnvesteerd in kennis, moeten we nu investeren in mensen. Die investering in kennis, toen, was noodzakelijk en heeft haar rendement absoluut bewezen. In onze tijd gaat het echter niet meer om de vraag wat leer ik de leerlingen, maar veel meer om vragen als: hoe leer ik de leerlingen leren; hoe zorg ik ervoor dat zij een goed zelfinzicht hebben; hoe kan ik ze met dezelfde leerstof een actievere rol geven; en wie ben ik als leraar en waardoor doe ik wat ik doe? Want als een leraar het nieuwe leren niet kan koppelen aan wie hij zelf is en hoe hij in het onderwijs staat, dan gelooft hij er niet in en zal het hem uiteindelijk ook niet lukken om die activerende didactiek vorm te geven. Hij moet erop vertrouwen dat hij de leerling meer los kan laten dan hij geneigd is te doen." Van Vroonhoven meent dat leraren die hiertoe in staat zijn, het nieuwe leren niet meer als bedreiging zullen zien en hun eigen rol in dat proces als veel waardevoller gaan ervaren dan bij het traditionele, frontale lesgeven: "Dergelijke houdingen en ervaringen zijn belangrijk om het nieuwe leren in de 21ste eeuw te kunnen realiseren". Zijn collega Uytendaal wijst op een ontwikkeling dat docenten steeds vaker deel uitmaken van kernteams en als kernteamlid de verantwoordelijkheid dragen voor het gehele onderwijsaanbod en niet meer uitsluitend voor hun eigen vak: "Deze ontwikkeling doet een beroep op een bredere taakopvatting en dat is een voorwaarde voor het leren in de 21e eeuw."

Versleten pijlers

Hans van Aalst, research & developmentmanager van KPC Groep, stelt vast dat de pijlers onder het huidige onderwijssysteem oud en versleten zijn. Ze dateren uit een grijs verleden, een tijd waarin de waarheid in boeken stond en kennis op school werd overgedragen: "Nog steeds denken we dat iets pas 'waar' is als het op papier staat. Net zo ouderwets is een onderwijssysteem waarin het leren plaatsvindt op basis van een complex stelsel van toetsen, examens en regels met als doel leerlingen te rangschikken op de lijn van dom naar knap. Wie als knap uit de bus komt, mag verder leren en kan zich een hogere maatschappelijke positie verwerven." Tegelijkertijd signaleert Van Aalst een verandering: "We hechten steeds meer belang aan de waarde die eigen wijsheid toevoegt aan boekenwijsheid. Persoonlijke ervaring en intuïtie zijn soms net zo belangrijk als algemene kennis en kunde. Kennis zit niet meer alleen in hoofd en boeken, maar ook in hart en hand; in producten en handelingen. Bovendien wordt kennis niet alleen meer overgedragen, maar ook gedeeld in groepen en netwerken."

Inzichtontwikkeling

Harry Gankema, adviseur van KPC Groep, kan zich volledig vinden in de woorden van Van Aalst. Zelf predikt hij het adagium dat er vanaf de uitvinding van de boekdrukkunst iets misging met het leren. Gankema, geestelijk vader van het onderwijsconcept Slash

21, gaat als schoolontwerper een stap verder dan de huidige vernieuwers. Bij hem staat kennis noch kind ("Niks leren leren, niks reflectie; reflectie en leren zijn synoniemen en leren kan een kind al perfect vanaf z'n geboorte"), doch inzichtontwikkeling centraal. De verwezenlijking van het laatste vraagt om een omslag in het curriculum en de begeleiding door volwassenen. Geen gemakkelijke opgave. Gankema: "We maken met z'n allen deel uit van een systeem dat ons heel lang goede diensten heeft bewezen, maar dat naar mijn vaste overtuiging z'n langste tijd heeft gehad. Het huidige systeem werd nog vóór de industriële revolutie uitgevonden. Inmiddels bevinden we ons in een kenniseconomie, waar de ontwikkelingen een stuk sneller gaan. Los daarvan wordt ook steeds duidelijker dat op zich verstandige ideeën over doelgericht leren – ict-gebruik, veranderende rol van de docent – moeten worden ingepast in een systeem dat niet voldoet. Met als gevolg dat deze concepten slechts gedeeltelijk tot hun recht kunnen komen. Over pakweg vijftien jaar zullen we het onderwijs van nu als volgt beoordelen: een ouderwets curriculum - kennis keurig opgedeeld in vakken; een gedateerd schoolgebouw - een lesfabriek met een groot aantal 'productielokalen'; een helder rooster, geheel afgestemd op ondersteuning van de vakdocent."

Gankema pleit ervoor om met een frisse blik naar de toekomst van het onderwijs te kijken en fundamenteel anders na te denken over wat scholen leerlingen zouden kunnen bieden: "Daarvoor moet je het concept 'school' wel eerst ontdoen van al z'n franje en vervolgens opnieuw ontwerpen aan de hand van vier dimensies: tijd, ruimte, expertsystemen en inhoud. In de traditionele situatie is het lesrooster bepalend voor de dimensie tijd, het klaslokaal voor de ruimte, de leraar voor het expertsysteem en het lesboek voor de inhoud. Laat je deze invulling echter los, dan ontstaat er een scala van nieuwe mogelijkheden."

VOS-uren in de studio

Een goed voorbeeld van de manier waarop het nieuwe leren gestalte kan krijgen is de Vlaardingse Openbare Scholengemeenschap (VOS). De website van deze brede scholengemeenschap met ruim 1.500 leerlingen meldt dat men met het gereedkomen van de nieuwbouw en de ingebruikname van de 'studio's' helemaal klaar is voor de toekomst. "Een jaar of zes jaren geleden hebben we er op deze school uitdrukkelijk voor gekozen om zelfstandig werken en leren heel concreet handen en voeten te geven", vertelt Frits Aalbrecht, ict-coördinator aan de VOS. "Dat betekende het treffen van een aantal maatregelen zoals de aanschaf van bepaalde apparatuur en het regelen van een aantal roostertechnische zaken. Het aanpassen van het gebouw had echter de hoogste prioriteit: voor de verwerkelijking van onze onderwijskundige ideeën hadden we namelijk meer en aangepaste ruimtes nodig. In de nieuw aangebouwde vleugel hebben we studiedomeinen, studio's gerealiseerd waar groepen leerlingen zelfstandig aan opdrachten kunnen werken. Dit gebeurt tijdens de zogenaamde VOS-uren - de uren op het rooster waarin leerlingen op eigen kracht aan het werk moeten en waarmee ze al vanaf de eerste klassen vertrouwd zijn."

Ict en internationalisering zijn twee belangrijke speerpunten in het onderwijskundig beleid van de VOS. Het onderkomen van de school puilt dan ook bijna uit van uiterst moderne computerapparatuur. "Bij modern onderwijs en het nieuwe leren is een goede ict-infrastructuur natuurlijk onontbeerlijk", stelt Aalbrecht. "Maar", voegt hij eraan toe, "ict mag nooit een doel op zich zijn; het dient altijd in het perspectief te staan van toekomstige beroepsuitoefening of verdere studie."

Bijzonder in dit verband is de dot.com-klas. De leerlingen van deze speciale klas kunnen zowel op school als thuis gebruik maken van de mogelijkheden van de computer. Daarvoor stelt de VOS zestig laptops beschikbaar. Op deze manier werkt de

school aan het creëren van een digitale leeromgeving, waarin de computer wordt ingezet om internationale contacten te leggen en informatie van het internet te halen.

Leerarrangementen

De contouren van het nieuwe leren zijn nog niet scherp te trekken. Een kwestie van meer experimenteren en ervaring opdoen, meent Van Aalst van KPC Groep. Aan de hand van initiatieven als Slash 21, tekent zich wel al een beeld af. Van Aalst: "In de toekomst zullen leerlingen kunnen kiezen uit onderdelen van het aanbod en hun eigen leerarrangement samenstellen. Verder zullen ze, naast de school, deelnemen aan leernetwerken of leergemeenschappen. Het leren zal voor een deel dus ook buiten de school om vorm krijgen: de werkplek wordt tevens leerplek en het woonhuis tevens leerhuis. Het leren zal langer, maar het voortgezet onderwijs zal korter worden." Daarnaast verwacht de R&D-manager dat in teams behaalde resultaten zwaarder gaan wegen dan de uitkomsten van individuele toetsing. In de toekomst zullen loopbanen gebaseerd worden op portfolio's (inclusief vermelding van in teams behaalde resultaten) en persoonlijke ontwikkelingsplannen. Deze portfolio's zullen geleidelijk de diploma's en gestandaardiseerde examens vervangen.

Over de toekomstige rol van leerkrachten en schoolorganisaties zegt Van Aalst: "Leraren zullen geen duizendpoten meer zijn, maar specialisten op hun vakgebied. In het leerproces krijgen zij ongetwijfeld een meer begeleidende en coachende rol. Velen zullen hun expertise niet meer inzetten op één school, maar op verschillende scholen en/of op andere plekken waar mensen leren. Voor een moderne school zal het ondoenlijk zijn om op elk moment in eigen huis over voldoende kwaliteit te beschikken. Delen van leerarrangementen zullen dan ook worden uitbesteed of ingekocht. Daarnaast zullen scholen proberen aan anderen hun eigen competenties beter zichtbaar te maken. Zo ontstaan educatieve netwerkorganisaties. In het verlengde hiervan komt het accent te liggen op het arrangeren van het leren; scholen gaan fungeren als een makelaar voor de leerling. Persoonlijke loopbaanbevordering is daarbij het uitgangspunt, en niet het behalen van schoolse kwalificaties."

Klein beginnen

Aalbrecht van de VOS merkt op dat het realiseren van onderwijsvernieuwingen een gestadig groeiproces is. Zijn advies aan welwillende schoolorganisaties: "Zet vooral niet te hoog in. Maak kleine stapjes en zet zeker niet teveel stappen tegelijkertijd. Meet het succes af aan kleine vorderingen. Zorg er bovendien voor dat docenten de vernieuwingen en veranderingen niet ervaren als 'iets wat er weer bovenop komt'. Laat vooral ook duidelijk zien wat de winst kan zijn. Stel je daarbij open op, ben transparant, laat zien wat je doet, geef elkaar de ruimte, bespreek elkaars problemen en last but not least sluit je ogen niet voor kritiek, maar doe er wat mee!"

Het nieuwe leren

Het begrip 'het nieuwe leren' dateert uit de tweede helft van de jaren '90. Belangrijkste pijler: adequaat handelen in plaats van weten en kennen. Het nieuwe leren omvat zo ongeveer alle concepten die te maken hebben met modern onderwijs: leerlingen zelfstandig laten leren (bij voorkeur met behulp van ict) in plaats van uitsluitend klassikale en cognitieve kennisoverdracht. In het nieuwe leren gaat veel aandacht uit naar het zelf construeren van kennis en het verwerven van vaardigheden. Niet leren voor een goed rapport, maar je competenties eigen maken die je nodig hebt in maatschappij en beroep.

Op 20 november jl. organiseerde KPC groep in het Evoluon te Eindhoven een congres over het nieuwe leren: Nieuw onderwijs voor Wim, Zus en Jet. Meer informatie over het

nieuwe leren is te vinden op het kennis-on-line gedeelte van de website van KPC
Groep: www.kpcgroep.nl.